

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 401

Ekonomia

Redaktorzy naukowi
Jerzy Sokołowski
Grażyna Węgrzyn
Magdalena Rękas

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Agnieszka Flasińska, Elżbieta Kozuchowska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-533-9

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Łukasz Arendt: Zmiana technologiczna faworyzująca wysokie kwalifikacje czy polaryzacja polskiego rynku pracy – zarys problemu	13
Agnieszka Barczak: Wykorzystanie wybranych metod ilościowych w analizie pasażerskiego ruchu lotniczego w Polsce	26
Ryszard Barczyk: Rola polityki pieniężnej w stabilizowaniu gospodarki polskiej w latach 2000-2014	36
Tomasz Bernat: Przedsiębiorczość studentów a dodatkowe aktywności pozauczelniane	48
Przemysław Borkowski: Applicability of reference based appraisals in assessment of real sector investment projects	58
Przemysław Borkowski: A framework for risk analysis in infrastructure projects	69
Agnieszka Bretyn: Młodzi konsumenci wobec szarej strefy w Polsce	83
Sławomir Czetwertyński: Ekonomia kopiowania a korzyści społeczne	93
Karolina Drela: Rynek pracy i biedni pracujący	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Handel produktami ICT – Polska na tle świata	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Kapitał społeczny w przedsiębiorstwach rodzinnych	126
Artur Grabowski: Ordoliberalna kategoria własności a współczesne oblicze sektora niemieckich przedsiębiorstw piłkarskich	134
Alina Grynia: Innowacyjność krajów bałtyckich: potencjał i bariery	144
Anna Horodecka: The concept of human nature as a driving force for changes in economics exemplified by feminist and neoclassical economics	155
Michał Jurek: The role of banks in performance of the real sector in selected EU member states	166
Grażyna Karmowska: Zastosowanie metod taksonomicznych do oceny zróżnicowania poziomu życia w krajach postsocjalistycznych Europy	176
Magdalena Knapińska: Efektywność polityki rynku pracy – aspekty teoretyczne i praktyczne	187
Andrzej Koza: Sytuacja na rynku pracy osób niepełnosprawnych i jej wpływ na gospodarkę finansową państwowego funduszu rehabilitacji osób niepełnosprawnych	198
Jakub Kraciuk: Paradygmat <i>homo oeconomicus</i> w aspekcie rozwoju ekonomii heterodoksyjnej	211
Anna Krzysztofek: Rozważania o pojęciu odpowiedzialności	220
Wojciech Leoński: Wolontariat pracowniczy jako jedno z narzędzi CSR	233

Agnieszka Łopatka: Poziom i przyczyny różnicowania wynagrodzeń w Polsce	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Changes in capital flows in process of integration of the European Union – selected aspects.....	253
Marta Maier: Starzejące się społeczeństwo jako wyzwanie dla polityki społecznej i rodzinnej	267
Agnieszka Malkowska: Ocena rozwoju obszaru przygranicznego na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	275
Paweł Marszałek: Selected processes influencing contemporary banking systems.....	285
Danuta Miłaszewicz: Kompetencje społeczne polskich i litewskich studentów – analiza porównawcza.....	296
Dorota Milek, Karolina Kapusta: Competitiveness of the regions in the context of smart specialization (on the example of Świętokrzyskie)	306
Rafał Nagaj: Dochody a skłonność do działań altruistycznych wśród studentów w Polsce	317
Mariusz Nyk: Niedoskonałość rynku pracy w kontekście funkcjonowania związków zawodowych	327
Magdalena Olczyk: Konkurencyjność w literaturze ekonomicznej – analiza bibliometryczna	338
Monika Pasternak-Malicka: Płaca minimalna jako narzędzie ograniczające pracę nierejestrowaną	349
Barbara Pawłowska: W kierunku zrównoważonego rozwoju – przegląd efektów działań w Polsce.....	362
Renata Pęciak: Geneza podejścia regulacyjnego we francuskiej teorii ekonomicznej.....	373
Adriana Politaj: Pracodawcy z otwartego rynku pracy i ich rola w przeciwdziałaniu bezrobociu osób niepełnosprawnych.....	383
Joanna Prystrom: Innowacyjność a konkurencyjność gospodarki Luksemburga	399
Małgorzata Raczkowska: Kwestia gender w ekonomii	412
Magdalena Ratalewska: Uwarunkowania rozwoju sektorów kreatywnych..	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regionalne zróżnicowanie sektora MŚP	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Wpływ współpracy z sektorem B+R na innowacyjność MŚP na podstawie badań ankietowych	440
Joanna Sychała: Ocena cech morfologicznych wahań cyklicznych w Polsce w latach 2001-2013	452
Joanna Stawska: Oddziaływanie decyzji władz monetarnych i fiskalnych (<i>policy mix</i>) na funkcjonowanie przedsiębiorstw w Polsce	462
Piotr Szkudlarek: Zaufanie jako komponent kapitału społecznego.....	472
Jarosław Szostak: Economic content of the category of value.....	483

Andrzej Szuwarzyński: Ocena wpływu polityki zdrowotnej na jakość życia starzejącego się społeczeństwa w krajach UE.....	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Aktywność innowacyjna systemów przemysłowych a koniunktura gospodarcza na przykładzie województwa dolnośląskiego	503
Michał Świtłyk, Artur Wilczyński: Zastosowanie indeksu Malmquista do badania zmian efektywności uczelni publicznych	514
Dariusz Tłoczyński: Rola państwa w kształtowaniu konkurencji na polskim rynku transportu lotniczego	525
Roman Tylżanowski: Zewnętrzne źródła finansowania procesów transferu technologii w przedsiębiorstwach przemysłowych wysokiej techniki w Polsce.....	535
Grażyna Węgrzyn: Zasoby ludzkie w Unii Europejskiej – szanse i zagrożenia	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Skłonność studentów województwa świętokrzyskiego do zagranicznych emigracji zarobkowych.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Pokolenie 50+ w Polsce – podejrzani o wykluczenie?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Partycypacja mieszkańców w tworzeniu strategii rozwoju gminy jako przejaw kapitału społecznego na obszarach wiejskich.....	577
Jarosław Wolkonowski: Przyczyny i struktura emigracji obywateli Polski po akcesji do UE.....	587
Jacek Wychowanek: Tradycja w aspekcie budowania konkurencyjności małego przedsiębiorstwa	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith o własności.....	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Communicating CSR – the Lasswell’s model approach.....	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Ład gospodarczy i porządek gospodarczy – potrzeba i szanse zmian	631
Mariusz Zieliński: Wpływ realizacji koncepcji CSR na wycenę spółek akcyjnych.....	642

Summaries

Łukasz Arendt: Skill-biased technical change or polarisation of the Polish labour market – remarks.....	13
Agnieszka Barczak: Application of selected quantitative methods in the analysis of passenger air traffic in Poland.....	26
Ryszard Barczyk: The role of monetary policy in the stabilization of the Polish economy in the years 2000-2014	36

Tomasz Bernat: Entrepreneurship of students vs. additional non-university activities.....	48
Przemysław Borkowski: Aplikacja metody referencyjnej oceny projektów inwestycyjnych w sferze realnej.....	58
Przemysław Borkowski: Metoda analizy ryzyka w inwestycjach infrastrukturalnych.....	69
Agnieszka Bretyn: Young consumers towards the shadow economy in Poland.....	83
Sławomir Czetwertyński: Economics of copying vs. social benefits.....	93
Karolina Drela: Labor market and working poor.....	104
Małgorzata Barbara Fronczek: Trade in ICT goods – Poland in comparison to the world.....	114
Aleksandra Grabowska-Powaga: Social capital in family business.....	126
Artur Grabowski: Ordoliberal category of a property and a modern aspect of a sector of German soccer enterprises.....	134
Alina Grynia: Innovation of the Baltic countries: potentials and barriers.....	144
Anna Horodecka: Koncepcja natury ludzkiej jako siła napędowa zmian w ekonomii na przykładzie koncepcji człowieka w ekonomii feministycznej i neoklasycznej.....	155
Michał Jurek: Znaczenie banków dla funkcjonowania sektora realnego w wybranych krajach UE.....	166
Grażyna Karmowska: Taxonomic methods to evaluate the variation in the standards of living in the countries of post-socialist Europe.....	176
Magdalena Knapieńska: Effectiveness of labor market policy – theoretical and practical aspects.....	187
Andrzej Koza: Situation of persons with disabilities on the labor market and its impact on the financial situation of the State Fund for Rehabilitation of the Disabled Persons.....	198
Jakub Kraciuk: <i>Homo economicus</i> paradigm in terms of development of heterodox economics.....	211
Anna Krzysztofek: Reflections about the notion of responsibility.....	220
Wojciech Leoński: Corporate volunteering as an instrument of CSR.....	233
Agnieszka Łopatka: Level and reasons for differences of salaries in Poland.....	243
Iwona Maciejczyk-Bujnowicz: Zmiany w przepływach kapitału w procesie integracji Unii Europejskiej – wybrane aspekty.....	253
Marta Maier: Ageing society as a challenge for social and family policy.....	267
Agnieszka Malkowska: Assessment of the development of a border area using Zachodniopomorskie Voivodeship as an example.....	275
Paweł Marszałek: Wybrane procesy wpływające na współczesne systemy bankowe.....	285
Danuta Miłaszewicz: Social competence of Polish and Lithuanian students – comparative analysis.....	296

Dorota Milek, Karolina Kapusta: Konkurencyjność regionów w kontekście inteligentnej specjalizacji (na przykładzie Świętokrzyskiego)	306
Rafał Nagaj: Incomes and willingness of students to perform altruistic actions	317
Mariusz Nyk: Imperfections of the labor market in the context of the functioning of trade unions	327
Magdalena Olczyk: Competitiveness in economic literature – bibliometric analysis	338
Monika Pasternak-Malicka: Minimum wage as a tool used to reduce the labor market grey area	349
Barbara Pawłowska: Towards sustainable development – review of effects of actions in Poland.....	362
Renata Pęciak: The origin of the regulation approach in the French economic theory.....	373
Adriana Politaj: Employers from the open labor market and their role in the counteracting of unemployment among persons with disabilities	383
Joanna Prystrom: Innovativeness vs. competitiveness of Luxembourg economy.....	399
Małgorzata Raczkowska: The issue of gender in economics	412
Magdalena Ratalewska: Determinants of the development of creative industries.....	421
Hanna Soroka-Potrzebna: Regional diversity of SME sector	431
Małgorzata Sosińska-Wit, Karolina Gałązka: Effect of cooperation with R&D sector on SME’s innovation based on survey	440
Joanna Spychała: Evaluation of morphological characteristics of cyclical fluctuations in Poland in 2001-2013	452
Joanna Stawska: The impact of the monetary and fiscal authorities (policy mix) on the functioning of enterprises in Poland	462
Piotr Szkudlarek: Trust as a component of social capital	472
Jarosław Szostak: Ekonomiczna treść kategorii wartości	483
Andrzej Szuwarzyński: Assessment of the health policy impact on the quality of life of ageing population in the European Union countries	493
Arkadiusz Świadek, Barbara Czerniachowicz: Innovation activity in regional industrial systems vs. economic cycle on the example of the Dolnośląskie Voivodeship	503
Michał Świtlyk, Artur Wilczyński: Application of Malmquist index to examine changes in the efficiency of public universities	514
Dariusz Tłoczyński: The role of state in shaping the competition in the Polish air transport market	525
Roman Tylżanowski: External sources of funding of technology transfer in high-tech manufacturing sector in Poland.....	535

Grażyna Węgrzyn: Human resources in the European Union – opportunities and threats	545
Danuta Witczak-Roszkowska, Karolina Okła: Disposition to financial emigration among the students of the Świętokrzyskie Voivodeship.....	555
Katarzyna Włodarczyk: Generation 50+ in Poland – suspected of exclusion?.....	566
Agnieszka Wojewódzka-Wiewiórska: Participation of inhabitants in building commune development strategy as a manifestation of social capital in rural areas	577
Jarosław Wolkonowski: Causes and structure of emigration of Polish citizens after the accession to the European Union	587
Jacek Wychowanek: Tradition in the aspect of building the competitiveness of a small-sized enterprise.....	601
Urszula Zagóra-Jonszta: Adam Smith about ownership	614
Magdalena Zalewska-Turzyńska: Model komunikacji CSR w świetle podejścia H. Lasswella	623
Ewa Zeman-Miszewska, Maciej Miszewski: Economic governance and economic order – need and opportunities of changes	631
Mariusz Zieliński: The impact of CSR concept on the valuation of stock companies	642

Katarzyna Włodarczyk

Uniwersytet Szczeciński

e-mail: kwlod@wneiz.pl

POKOLENIE 50+ W POLSCE – PODEJRZANI O WYKLUCZENIE?

GENERATION 50+ IN POLAND – SUSPECTED OF EXCLUSION?

DOI: 10.15611/pn.2015.401.52

Streszczenie: W artykule podjęto tematykę wykluczenia społecznego w odniesieniu do grupy osób powyżej 50 roku życia w Polsce. W pierwszej części artykułu przybliżono istotę pojęcia „wykluczenie społeczne” i wykorzystano wybrane pozycje literatury przedmiotu. W drugiej części scharakteryzowano grupę 50+ w Polsce na podstawie danych GUS i CBOS. W części trzeciej opisano wybrane zachowania rynkowe osób powyżej 50 roku życia korzystając z raportów: Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, projektu SHARE oraz agencji badawczej „4P research mix”. Wnioski płynące z analizy zebranego materiału są następujące: grupa 50+ w Polsce jest nie tylko liczna i rośnie jej udział w strukturze polskiego społeczeństwa, ale także może stanowić ważny segment konsumentów, bo badania rynkowe wskazują tę grupę jako aktywną, przedsiębiorczą, względnie zamożną oraz dobrze funkcjonującą i odnajdującą się w zmiennym otoczeniu rynkowym.

Słowa kluczowe: rynek pracy, wykluczenie społeczne, grupa 50+.

Summary: The article addresses issues relating to social exclusion experienced by Polish people aged 50+. In the first part of the paper, the author explains the notion of „social exclusion” and refers to selected publications on the subject. In the second part, generation 50+ in Poland is characterized with the use of data derived from Central Statistical Office of Poland (GUS) and Public Opinion Research Centre (CBOS). Finally, the third part of the article describes selected market behaviour of people aged 50+ on the basis of reports published by the Ministry of Labour and Social Policy, research agency ”4P research mix” and as part of SHARE project. Conclusions derived from the analysis of the material are as follows: Polish people 50+ not only are a numerous group and represent high percentage of the Polish population but also are a major segment of consumers (according to market survey, they are active, enterprising, relatively affluent, well-functioning and able to find themselves in a turbulent market environment).

Keywords: labour market, social exclusion, 50+ generation.

1. Wstęp

Wykluczenie społeczne jest przedmiotem intensywnego zainteresowania wielu dyscyplin naukowych. Wielu autorów podejmuje próby jego rozpoznania i dokładnego opisanie. W niniejszym opracowaniu jako kluczową przyjęto następującą definicję: „Wykluczenie społeczne to sytuacja uniemożliwiająca lub znacznie utrudniająca jednostce lub grupie pełnienie ról społecznych, korzystanie z dóbr publicznych i infrastruktury społecznej, gromadzenie zasobów i zdobywanie dochodów w godny sposób” [Szarfenberg 2003].

Celem niniejszego opracowania jest jednocześnie próba odpowiedzi na pytanie: Czy w Polsce grupa osób powyżej 50 roku życia, która podlega szczególnemu zainteresowaniu ze strony polityków i ekonomistów, przede wszystkim z powodu zagrożenia wykluczeniem społecznym, faktycznie znajduje się w takim położeniu? W artykule wykorzystane zostały studia literaturowe oraz opracowania GUS, CBOS, Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej, raporty projektu SHARE oraz agencji badawczej „4P research mix”.

2. Wykluczenie społeczne – istota pojęcia

Wykluczenie społeczne, według Narodowej Strategii Integracji Społecznej dla Polski, oznacza „brak lub ograniczenie możliwości uczestnictwa, wpływania i korzystania z podstawowych instytucji publicznych i rynków, które powinny być dostępne dla wszystkich, a w szczególności dla osób ubogich” [MPiPS 2003].

Termin „wykluczenie społeczne” w dzisiejszym rozumieniu funkcjonuje w literaturze naukowej i opracowaniach o charakterze programów politycznych od lat 70. XX wieku. Genezy można doszukiwać się w wystąpieniach R. Lenoira, który stosował to pojęcie w stosunku do osób nieprzystosowanych do życia w społeczeństwie industrialnym. Za takie uważał przede wszystkim osoby nieobjęte żadnym systemem ubezpieczeń i zaliczał do grupy wykluczonych społecznie: osoby fizycznie i umysłowo niepełnosprawne, inwalidów, osoby w podeszłym wieku, maltretowane dzieci, narkomanów, przestępców, osoby samotnie wychowujące dzieci oraz ludzi z marginesu [Nalaskowski 2007].

We współczesnej literaturze występuje wiele definicji przybliżających wykluczenie społeczne. W tabeli 1 przedstawiono główne nurty definiujące to zjawisko.

Przybliżając definicje wykluczenia społecznego, należy mieć na względzie ich wielość, różnorodność. Jednym z opracowań, które wskazuje na wieloaspektowość zjawiska wykluczenia społecznego, jest opracowanie H. Silvera, w którym autor wskazuje trzy koncepcje (paradygmaty) tego zjawiska, a mianowicie [Silver 1994]:

- paradygmat solidarności, według którego wykluczenie społeczne wynika z zerwania relacji społecznej między jednostką i społeczeństwem. Brak tej więzi to brak solidarności społecznej. W ten sposób wykluczona jednostka nie bierze udziału w życiu zbiorowym;

Tabela 1. Definicje wykluczenia społecznego – wybrane ujęcia

Rodzaj definicji	Analityczna	Operacyjna	Polityczna
Definicja	Wykluczenie społeczne to wynik upośledzeń społecznych, które powodują, że jednostka (grupa społeczna) nie może uczestniczyć w pełnym życiu społecznym, gospodarczym lub politycznym społeczeństwa, do którego należy.	Wykluczenie społeczne to brak dostępu do uprawnień: politycznych, prawnych, opieki zdrowotnej, edukacji, oraz materialnego zabezpieczenia, który, jak się uważa, ma charakter dyskryminacji.	Wykluczenie społeczne to „proces, w wyniku którego pewne osoby są wypychane na peryferie społeczeństwa. Utrudnia to im pełne uczestnictwo w życiu społecznym z powodu ubóstwa, braku podstawowych kompetencji i możliwości zdobywania kwalifikacji w ciągu życia, lub z powodu dyskryminacji. Proces ten oddala ludzi od możliwości znalezienia pracy, uzyskania dochodu i wykształcenia, jak również od aktywności społecznej wspólnoty. Osoby takie mają ograniczony dostęp do władzy i ciał decyzyjnych, czują się bezsilne i niezdolne wpływać na decyzje, które dotyczą ich codziennego życia” [CeCLS 2004].
Autorzy/ Instytucje	A. Gidens, S. Paugman, R. Castela, M. Xiberras.	Research Centre for Analysis of Social Exclusion (CASS), ONZ – badania UNDP i ILO.	Komisja Unii Europejskiej
Istotne kwestie	Definicja akcentuje ograniczenia lub całkowity brak uczestnictwa jednostki w obszarach życia: ekonomicznym (brak aktywności w procesie pracy i konsumpcji), społecznym (brak relacji i związków, nieuczestniczenie w życiu oświatowym i kulturalnym) i politycznym (brak wpływu na podejmowanie decyzji politycznych), a tym samym brak dostępu do: rynku pracy, konsumpcji, systemu edukacyjnego, zabezpieczenia społecznego, oraz ochrony zdrowia.	Definicja skupia się na ekstremalnych wybranych problemach i kategoriach społecznych oraz na braku partycypacji społecznej.	

Źródło: [Nalaskowski 2007]

- paradygmat specjalizacji stanowi, że wykluczenie społeczne wynika ze zróżnicowania, ekonomicznego podziału pracy czy też oddzielenia różnych sfer życia zbiorowego. Jeżeli jednostka nie bierze udziału w korzystnych dla siebie wymianach, z czasem ulega wykluczeniu;
- paradygmat monopolu zakłada, że wykluczenie społeczne wynika z powstania i działania monopolu grupowych. Grupa dominująca ma zmonopolizowany dostęp do wybranych zasobów i gwarantuje korzyści tylko osobom przynależącym do tej grupy. Jednostka ulega wykluczeniu, gdy ma ograniczone lub całkowicie jest pozbawiona praw społecznych i socjalnych, dostępnych dla członków grup dominujących.

Na podstawie analizy literatury przedmiotu można także spotkać syntetyczne ujęcia obszarów, jakich dotyka problem wykluczenia społecznego. Wśród podstawowych dziedzin życia jednostki, w ramach których może pojawić się zjawisko wykluczenia, wskazuje się: konsumpcję, produkcję, zaangażowanie polityczne i integrację społeczną [Burchard, La Grand, Piachaud 2002].

Warto podkreślić, że wykluczenie społeczne, stanowiące niemożność uczestniczenia jednostki w życiu społecznym, gospodarczym, politycznym czy też kulturalnym, często nie wynika z wyboru jednostki, ale przede wszystkim z przeszkód, jakie ta jednostka napotyka. Wykluczenie społeczne często rozpatrywane jest łącznie, a czasem też utożsamiane z takimi pojęciami, jak na przykład: ubóstwo, marginalizacja czy też bezrobocie. Te kategorie często nakładają się na siebie i pogłębiają niekorzystne aspekty życia jednostek.

W krajach Unii Europejskiej, w tym także w Polsce, opracowano i opracowuje się nadal wiele programów walki ze zjawiskiem wykluczenia społecznego. Główne naciski kładzie się na: problem przeciwdziałania bezrobociu, analizę problemu ubóstwa i zróżnicowania dochodów, poprawę jakości życia osób niepełnosprawnych, zapobieganie bezdomności, eliminowanie zagrożenia dziedziczeniem wykluczenia społecznego przez dzieci, zapewnienie praw społecznych poszczególnym grupom, a zwłaszcza mniejszościom migracyjnym, rozwój polityki regionalnej, opiekę postpenitencjarną oraz zapobieganie przestępczości wśród młodzieży. W różnorodnych opracowaniach, które mają przyczynić się do eliminowania wykluczenia społecznego, podkreśla się znaczenie edukacji (szczególnie znaczenie kształcenia ustawicznego). Z kolei za najbardziej zagrożone wykluczeniem społecznym uznaje się następujące grupy: mieszkańców wsi, dzieci z rodzin wielodzietnych, osoby bezrobotne, osoby starsze, osoby słabo wykształcone oraz pozbawione dostępu do nowoczesnych nośników informacji, takich jak Internet i telewizja cyfrowa [Kotowska (red.) 2014].

3. Grupa 50+ w Polsce

Według danych GUS od 1980 roku następuje wzrost liczby ludności w wieku powyżej 50 roku życia w Polsce. W tabeli 2 przedstawiono zmiany w liczbie ludności z grupy 50+ od 1980 do 2013 roku.

Tabela 2. Ludność w wieku powyżej 50 lat w Polsce w latach 1980–2013

Rok	1980	1990	2000	2010	2012	2013
Ludność ogółem (w tys.)	35 734,9	38 073,0	38 254,0	38 529,9	38 533,3	38 495,7
Ludność w wieku 50+ (w tys.)	8 608,4	9 726,0	10 612,4	13 390,3	13 701,8	13 829,0
Ludność w wieku 50+ (w %)	24,1	25,5	27,7	34,7	35,6	35,9

Źródło: [GUS 2014a].

Jak wynika z danych z tabeli 2, liczba ludności powyżej 50 roku życia wzrosła w Polsce prawie dwukrotnie od 1980 do 2013 roku. Ponadto należy zauważyć, że w 1980 roku osoby powyżej 50 roku życia stanowiły jedną czwartą społeczeństwa polskiego, a w 2013 – już ponad jedną trzecią.

Prognozy zmian struktury demograficznej ludności opracowane przez GUS do 2050 roku wskazują, że liczebność grupy osób w wieku powyżej 45 lat¹ będzie nieustannie rosła (tab. 3).

Tabela 3. Zmiany liczby ludności w grupie wiekowej 45+ w Polsce w latach 2015–2050 – prognozy

Rok	2015	2020	2025	2030	2040	2050
Ludność ogółem (w tys.)	38 419	38 138	37 741	37 185	35 668	33 951
Ludność w wieku 45+ (w tys.)	16 379	17 186	18 299	19 491	20 365	19 655
Ludność w wieku 45+ (w %)	42,6	45,0	48,5	52,4	57,1	57,9

Źródło: [GUS 2014a].

Jak wynika z danych z tabeli 3, do roku 2050 przewiduje się nieustanny spadek liczby ludności ogółem, któremu towarzyszyć będzie wzrost liczby ludności w wieku powyżej 45 roku życia.

Badania CBOS wykazują, że osoby z grupy wiekowej 45+² swoje warunki życia zazwyczaj określają jako przeciętne (tab. 4) [CBOS 2012].

Jak wynika z danych tabeli 4, tylko jedna piąta respondentów z grupy wiekowej 45+ określiła swoje warunki materialne jako złe, co jest dość pozytywnym zjawiskiem. Jednocześnie badania CBOS wskazują na fakt, że znaczna część Polaków z tej grupy wiekowej ma poczucie zagrożenia biedą (tab. 5).

¹ W prognozach GUS wyróżnione zostały następujące grupy wiekowe: 0–17 lat, 18–44, 45–59, 60–64, powyżej 65 lat, dlatego w artykule zamieszczono dane dla osób od 45 roku życia.

² W raportach CBOS wyróżnione zostały następujące grupy wiekowe: 18–24 lata, 25–34, 35–44, 45–54, 55–64, powyżej 65 lat, dlatego w artykule zamieszczono dane dla osób od 45 roku życia.

Tabela 4. Ocena materialnych warunków życia Polaków w wieku powyżej 45 lat (według CBOS) w 2012 roku

Wiek	Odpowiedzi respondentów na pytanie: Jak Pan(i) ocenia obecne warunki materialne swojego gospodarstwa domowego?		
	Złe	Ani dobre ani złe	Dobre
	Deklaracje w %		
45–54 lata	20	49	31
55–64 lata	19	48	33
Powyżej 65 lat	21	55	24

Źródło: [CBOS 2012].

Tabela 5. Ocena własnej sytuacji finansowej przez Polaków w wieku powyżej 45 lat w 2014 roku

Które z poniższych stwierdzeń wybrał(a)by Pan(i) jako najbardziej zgodne z obecną sytuacją finansową w Pana(i) gospodarstwie domowym?	Odpowiedzi osób w wieku		
	45–54 lata	55–64 lata	powyżej 65 lat
	w %		
Jestem spokojny(a), że finansowo dam (damy) sobie radę	15	21	20
Nie boję się biedy, chociaż martwię się, że moja (nasza) sytuacja materialna może się pogorszyć	43	39	36
Obawiam się biedy, choć sądzę, że jakoś sobie poradzę (poradzimy)	33	30	28
Boję się biedy i nie wiem, jak sobie poradzę (poradzimy)	7	9	13
Trudno powiedzieć	2	1	2

Źródło: [CBOS 2014b].

CBOS przeprowadza także badania na temat samooceny statusu w strukturze społecznej. Tego typu badania przeprowadzono między innymi w 2013 roku. Polacy mieli do wyboru skalę od 1 do 9. W tabeli 6 przedstawiono ocenę własnej pozycji społecznej dokonaną przez grupę respondentów wieku powyżej 45 lat³.

Tabela 6. Średnia odpowiedzi na skali od 1 do 9 na pytanie: Niektórzy ludzie zajmują w naszym społeczeństwie wyższe, inni zaś niższe pozycje. Gdzie umieścił(a)by Pan(i) siebie? – deklaracje respondentów w wieku powyżej 45 lat w 2013 roku

Wiek	Średnia odpowiedzi w skali 1–9
45–54 lata	3,97
55–64 lata	3,95
Powyżej 65 lat	3,81

Źródło: [CBOS 2014a].

³ Według badań CBOS wyróżnione zostały następujące grupy wiekowe: 18–24 lata, 25–34, 35–44, 45–54, 55–64, powyżej 65 lat, dlatego w tabeli zamieszczono dane dla osób od 45 roku życia.

Średnia arytmetyczna ocen mierzona na skali od 1 do 9 dla wszystkich badanych (niezależnie od grupy wiekowej) wyniosła nieco poniżej środka – 4,21. Jak zatem wynika z danych tabeli 6, osoby starsze wykazują wyraźną tendencję do lokowania się poniżej środka skali.

Dokonując charakterystyki grupy 50+ w Polsce, można stwierdzić, że jest to stale powiększająca się grupa społeczeństwa polskiego oraz z reguły są to osoby oceniające swoje warunki życiowe jako przeciętne.

4. Wybrane zachowania rynkowe osób z grup 50+ w Polsce – wyniki badań

Grupa 50+ jest specyficzną szczególną grupą na rynku. Z jednej strony dane statystyczne wskazują, że rośnie jej udział w całej populacji. Z drugiej zaś należy brać pod uwagę różne determinanty zachowań rynkowych tych osób, takie jak: stan zdrowia, ich rolę na rynku pracy, ich aktywność zawodową czy też dezaktywizację, a także rolę i pozycję w strukturze międzypokoleniowej.

Grupa 50+ jest przedmiotem ogromnego zainteresowania ze strony rządu polskiego. Między innymi w 2008 roku rozpoczęto przy Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej realizację programu „Solidarność pokoleń”. W jego ramach opracowano szereg działań, które w zamierzeniu miały gwarantować zwiększenie zatrudnienia osób powyżej 50 roku życia w Polsce. Do 2013 roku jako efekty tego programu można przedstawić: obniżenie składek na Fundusz Pracy i Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych oraz kosztów wynagrodzeń za czas choroby ponoszonych przez pracodawców, wprowadzenie emerytur pomostowych czy też ograniczenie możliwości korzystania z wcześniejszych emerytur. Ponadto wzrósł wskaźnik zatrudnienia osób z grupy wiekowej 55–64 lata z 31,6% w 2008 roku do 38,7% w 2012⁴. Przed programem stoją obecnie (w perspektywie 2014–2020) nowe wyzwania. Podjęta polityka aktywnego starzenia się dotyczyć ma nie tylko osób w wieku 50+, ale obejmie także osoby, które dopiero będą wchodziły w ten okres [Załącznik do uchwały nr 239 RM z 24 grudnia 2013].

Działania podejmowane przez polski rząd w celu aktywizacji grupy 50+ są zgodne z dyrektywami Unii Europejskiej. W Polsce – według szacunków Eurostatu – wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 55–64 lat jest jednym z najniższych. W 2012 roku wynosił on 38,7%, podczas gdy w Unii kształtował się na poziomie 48,8% [GUS 2014b]. Dodatkowo Polska jest krajem Unii Europejskiej, w którym można zauważyć jedną z najniższych średnich wieku przechodzenia na emeryturę. Realizacja zamierzeń rządowych jest o tyle utrudniona, że wśród polskiego społeczeństwa z grupy 50+ z jednej strony panuje tendencja do jak najszybszego przechodzenia na świadczenia emerytalne, z drugiej zaś możliwości korzystania z różnego rodzaju transferów socjalnych także wpływają na dezaktywizację tych osób na rynku pracy. Głównymi ograniczeniami podnoszenia aktywności osób z grupy

⁴ W perspektywie do 2020 roku wskaźnik ten ma wynosić 50%.

50+ są: niewystarczające szkolenia i formy uczenia wspomagające grupę 50+ na rynku pracy, brak rozpowszechniania informacji o szkoleniach, brak wiedzy pracodawców na temat zarządzania wiekiem czy też mała skuteczność działań instytucji aktywizujących osoby powyżej 50 roku życia [Załącznik do uchwały nr 238 RM z 24 grudnia 2013].

Przeprowadzone w ramach projektu SHARE⁵ w 2011 i 2013 roku w Polsce badania na grupie respondentów 50+ wykazują, że Polacy wcześniej odchodzą z rynku pracy (w porównaniu z osobami w podobnym wieku z Niemiec lub Szwecji) i decyzja ta nie jest spowodowana złym stanem zdrowia. Wiele osób z tej grupy korzysta z uprawnień do renty, mimo że nie ma ku temu przesłanek o charakterze zdrowotnym. Decyzje o odejściu na wcześniejszą emeryturę częściej podejmują kobiety aniżeli mężczyźni. Ponadto zmiana pozycji na rynku pracy determinowała pogorszenie sytuacji materialnej badanych. Jednakże problemy finansowe wynikały także z innych sytuacji, takich jak na przykład: zły stan zdrowia, depresja czy też utrata bliskiej osoby. Ciekawym zjawiskiem jest fakt, że gospodarstwa domowe z osobami powyżej 50 roku życia częściej przekazują transfery finansowe swoim bliskim (dzieciom i rodzicom), aniżeli je otrzymują. Najwięcej przekazywanych transferów można zauważyć w grupie wiekowej 50–70 lat (30% badanych tak deklaruje). W grupie powyżej 70 lat wsparcia finansowego bliskim udziela około 22%. Wyniki badania pokazują także, że osoby w wieku 50+ zdecydowanie częściej są dawcami aniżeli biorcami pozafinansowego wsparcia – czyli nieformalnych usług opiekuńczych w stosunku do dzieci, wnuków, rodziców, dziadków, innych krewnych oraz znajomych i sąsiadów. Inną charakterystyczną cechą dla grupy 50+ jest polaryzacja pod względem aktywności społecznej. Z jednej strony można wyróżnić grupę korzystającą z usług turystycznych i biorącą udział w wydarzeniach kulturalnych. Z drugiej strony dominuje jednak grupa mało aktywnych pod względem społecznym, preferujących w czasie wolnym czynności takie jak: oglądanie telewizji, czytanie gazet czy rozwiązywanie krzyżówek. W przypadku edukacji wszyscy badani z grupy 50+ wykazywali nią niewielkie lub żadne zainteresowanie. W przypadku aktywności fizycznej jedna trzecia badanych deklarowała podejmowanie intensywnej aktywności fizycznej co najmniej raz w tygodniu (np. sport, ciężkie prace domowe, praca fizyczna), a dwie trzecie podejmowało umiarkowaną aktywność fizyczną co najmniej raz w tygodniu (np. spacer, praca w ogródku). Styl życia, jaki prowadzą osoby w wieku powyżej 50 lat, w dużym stopniu jest zdeterminowany stanem zdrowia. Tylko jeden na dziesięciu badanych określił swój stan zdrowia jako doskonały lub bardzo dobry, a ponad połowa badanych ocenia swój stan zdrowia jako niezadowolający lub zły. Dwie trzecie deklarowało także, że ma długotrwałe problemy zdrowotne. Prawie dwie piąte ma problemy z ciśnieniem, jedna czwarta z

⁵ Projekt SHARE (Survey on Health, Ageing and Retirement in Europe) – Badanie Zdrowia, Starzenia się i Przechodzenia na Emeryturę w Europie został przygotowany przez zespół ekonomistów, socjologów, lekarzy i psychologów. Badania prowadzone w ramach projektu przedstawiają wielowymiarowo grupę osób 50+. Szerzej: www.share50plus.pl.

otyłością i co ósmy badany ma cukrzycę. Jednocześnie 71% deklaruje, że podejmuje aktywność sportową przynajmniej raz w tygodniu [Chłoń-Domińczak (red.) 2014]:

Tabela 7. Segmentacja Polaków z grupy wiekowej 50+

Cecha	SEGMENT					
	Żywności materia- liści	Domowe opiekunki	Polscy boomersi	Aktywni tradycjoniści	Pogodzone staruszki	Aspirujący egocen- trycy
Dominująca płeć	Mężczyźni	Kobiety	Kobiety i mężczyźni	Kobiety i mężczyźni	Kobiety	Kobiety i mężczyźni
Wiek	50–65 lat; najmłod- szy typ	50–65 lat	50–65 lat	Pow. 65 lat	Pow. 65 lat; najstarszy typ	Pow. 65 lat
Aktywność zawodowa – odsetek pracujących	42%	40%	49%	34%	22%	36%
Miesięczne dochody netto gospodarstwa domowego na osobę	1131 zł	1268 zł	1668 zł	1718 zł	1379 zł	1762 zł
Aktywność fizyczna – od- setek uprawia- jących sporty	5%	12%	50%	44%	9%	28%
Odsetek korzystających z Internetu	32%	26%	49%	24%	17%	31%
Charaktery- styczne cechy i zachowania	Praco- witość, zaradność, mate- rializm, dobre samopo- czucie	Altruizm, opiekuń- czość, po- święcenie dla rodziny, religijność, wiara	Aktyw- ność we wszystkich sferach ży- cia; młodzi duchem i ciałem	Zadowolenie z życia, odpo- wiedzialność, przywiązanie do tradycji	Małe ocze- kiwania od życia, mała aktywność, problemy zdrowotne	Indywi- dualiści, nonkon- formiści, wysokie aspiracje i trudność w ich realizo- waniu

Źródło: [4P research mix 2014].

W 2013 roku badania dotyczące grupy 50+ w Polsce przeprowadziła firma badawcza „4P research mix”. W listopadzie 2013 roku przebadano 600 respondentów w wieku 50+ z całej Polski. Badania wykazały, że osoby w wieku 50+ najczęściej określają siebie jako osoby starsze (40% deklaracji) lub w średnim wieku (34%). Mimo że średnia wieku badanych wyniosła 64 lata, to subiektywnie czuli się oni na 57. W gospodarstwach domowych osób powyżej 50 roku życia średni dochód

na osobę wynosił 1464 zł. Ponad połowa (53%) deklarowała, że dochód netto w ich gospodarstwie domowym przekraczał 1200 zł. Osoby badane były z reguły bardzo aktywne: 52% wyrażało chęć korzystania z życia, 50% ćwiczyło i uprawiało sporty, 45% oceniało dobrze swoje zdrowie, a prawie jedna trzecia (31%) nadal pracowała zawodowo. Osoby z grupy 50+ dostosowały się do zachodzących wokół przemian technologicznych: 73% korzystało z telefonu komórkowego, 67% posiadało konto w banku, 49% deklaroowało, że posiada prawo jazdy, a 29% regularnie korzystało z Internetu. Grupa osób powyżej 50 roku życia okazała się jednak wewnętrznie zróżnicowana, dlatego na podstawie badania wyróżniono 6 segmentów psychograficznych (tab. 7) [4P research mix 2014].

Na podstawie danych z tabeli 7 można stwierdzić, że grupa wiekowa 50+ jest bardzo zróżnicowana. Dokonując segmentacji respondentów, dodatkowo podzielono ich na dwie grupy wiekowe. Pierwsza z nich to „Dojrzały” – osoby w wieku od 50 do 65 lat, a druga grupa to „Seniorzy” – osoby mające powyżej 65 lat. Przyjęty podział ułatwia dostrzeżenie istotnych cech charakterystycznych dla badanej populacji. Między innymi można zauważyć, że w pierwszej grupie średnio 44% pozostaje aktywnych zawodowo, a w drugiej 31%. Ponadto podkreślenia wymaga fakt, że osoby należące do pierwszej grupy wiekowej odnotowują w swoich gospodarstwach domowych miesięczne dochody netto poniżej średniego dochodu dla całej grupy 50+, a mianowicie dochód ten wynosi 1356 zł. W grupie Seniorów miesięczne dochody netto kształtują się powyżej dochodu średniego i wynoszą 1620 zł.

5. Zakończenie

Na podstawie przedstawionych wyników badań można zauważyć, że grupa 50+ w Polsce jest nie tylko liczna i rośnie jej udział w strukturze polskiego społeczeństwa, ale także może stanowić ważny segment konsumentów. Z jednej strony programy Unii Europejskiej i polskiego rządu mają za zadanie ograniczanie wykluczenia tej grupy ze społeczeństwa z punktu widzenia ekonomicznego, politycznego czy też technologicznego, ale z drugiej – badania rynkowe wskazują tę grupę jako aktywną, przedsiębiorczą, względnie zamożną oraz dobrze funkcjonującą i odnajdującą się w zmiennym otoczeniu rynkowym. Nasuwają się zatem pytania: Jaka faktycznie jest sytuacja materialna osób z grupy 50+? Czy niezbędne są programy i inicjatywy rządowe, w których podkreśla się promowanie jakości życia i skupia na dobrym stanie zdrowia i samopoczucia? Czy Polacy przypadkiem sami nie zadbali o jakość swojego zdrowia psychicznego i fizycznego? Czy zatem nie warto byłoby promować wśród tej grupy tylko przedłużania okresu utrzymania się na rynku pracy poprzez podnoszenie swoich kwalifikacji i nieustanną edukację?

Literatura

- 4P research mix, 2014, *Polski konsument 50+. Raport syndykacyjny 2013/2014*, http://www.4prm.com/oferta/polski_konsument_50__raport_syndykacyjny_2013_2014.html (1.05.2015).
- Burchard T., Le Grand J., Piachaud D., 2002, *Understanding Social Exclusion: Introduction*, <http://www.gsdr.org/go/display&type=Document&id=3443> (1.05.2015).
- CBOS, 2012, *Kto uważa, że jest biedny – zróżnicowanie społeczne w ocenie własnych warunków materialnych*, Komunikat z badań BS/66/2012, Warszawa.
- CBOS, 2014a, *Postrzeganie własnego miejsca w strukturze społecznej*, Komunikat z badań BS/163/2013, Warszawa.
- CBOS, 2014b, *Jak się nam żyje. Materialny wymiar rodzin*, Komunikat z badań 44/2014, Warszawa.
- CeCLS, 2004, *Rapport conjoint de la Commission et du Conseil sur l'inclusion sociale*, www.europa.eu (1.05.2015).
- Chłoń-Domińczak A. (red.), 2014, *Portret generacji 50+ w Polsce i Europie. Wyniki badania zdrowia, starzenia się i przechodzenia na emeryturę w Europie (SHARE)*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- GUS, 2014a, *Rocznik Demograficzny 2014*, Warszawa.
- GUS, 2014b, *Polska w Unii Europejskiej 2004–2014*, Warszawa.
- Kotowska I.E. (red.), 2014, *Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. Diagnoza społeczna 2013. Raport tematyczny*, MPiPS, CRZL, Warszawa, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty_tematyczne/Rynek_pracy_i_wykluczenie_spoeczne.pdf (1.05.2015).
- MPiPS, 2003, *Narodowa Strategia Integracji Społecznej*, <http://www.mpips.gov.pl/userfiles/File/mps/NSIS.pdf> (1.05.2015).
- Nalaskowski F., 2007, *Wykluczenie społeczne jako przedmiot namysłu naukowego*, http://www.accept.umk.pl/publications/PDF_FN/2007_FN_2.pdf (1.05.2015).
- Silver H., 1994, *Social exclusion and social solidarity: three paradigms*, *International Labour Review*, vol. 133, no. 5–6, s. 531–578.
- Szarfenberg R., 2003, *Problemy definicyjne zjawiska wykluczenia*, Raport Grupy nr 2 Zespołu Zadaniowego ds. Reintegracji Społecznej, Ministerstwo Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa, s. 17.
- Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 118), *Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020*, <http://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/zalozenia-dlugofalowej-polityki-senioralnej-w-polsce-na-lata-20142020/> (1.05.2015).
- Załącznik do uchwały nr 239 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. (poz. 115), *Program Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+*, <https://www.mpips.gov.pl/seniorzyaktywne-starzenie/program-solidarnosc-pokolen/> (1.05.2015).